

1. Presentació: reviscola la cultura popular

Durant l'última dècada, s'han consolidat una sèrie d'iniciatives que estan impulsant la recuperació i divulgació de la cultura popular, música, rondalles i imaginari, al País Valencià. Es tracta, en primer lloc, de l'aparició d'una nova generació de narradors orals, que estan prestigiant i ampliant el coneixement del tresor rondallístic. De segon, la convocatòria anual de tres cites importants per a la narració oral, el Festival de la Paraula d'Agres, la Trobada de contacontes de Penàguila i la Fira de la Fantasia de Castalla. Un exemple dels resultats aconseguits fins ara, és la divulgació de l'imaginari fantàstic valencià pel que fa als monstres i la recuperació de personatges concrets, com ara l'home dels nassos. Un èxit que seria inviable sense l'impuls de la nova música infantil valenciana, en general, i del fenomen de masses Dani Miquel, en particular. Per últim, cal destacar el projecte de les rutes de contacontes, que recorren els pobles narrant llegendes i rondalles.

2. La nova generació de contacontes

Tots coincidirem que una llengua i una cultura necessiten guanyar i consolidar espais d'ús. La fantasia és un territori imprescindible i irrenunciable per a la supervivència i normalització cultural. Fa vint anys, al País Valencià, pocs s'atrevien a cantar o contar en català als infants amb pretensions de professionalitat. Tret de l'àmbit escolar, on alguns docents innovadors i compromesos fomentaven la cultura popular, i de Llorenç Giménez i Carles Cano, mestres dels contacontes valencians, els menuts estaven condemnats a construir el seu imaginari amb productes forans i desnaturalitzats, fabricats en sèrie al cinema o a la televisió. Des de fa deu anys, alguna cosa comença a canviar. A hores d'ara, no solament ha aparegut una nova generació de contacontes, que recorren biblioteques, centres escolars o trobades en valencià amb la màgia de les seues històries, de tradició oral o moderna. Sinó que la revolució està protagonitzada per dones.

Almudena Francés és, al meu parer, un cas excepcional i alhora paradigmàtic. Els que la coneixem sabem que, a més d'una rondallaire formidable, única a encanterinar el públic més exigent, és una activista cultural infatigable. Ha inspirat iniciatives com les rutes de contacontes de la Safor o la Vall d'Albaida, el Festival de la Paraula de la Riera d'Agres i ha cameojat el País Valencià de cap a cap amb la maleta d'històries i l'espectacle del *Rondaballs*. És capaç d'acudir a una residència d'ancians i aconseguir vèncer la reticència inicial dels nostres grans, perquè aboquen el cabàs i conten el tresor de rondalles i succeïts que coven al fons del cor. I també

d'enfrontar-se a una sala plena de criatures o jovençols i fer-los callar i escoltar, bocabadats, amb el poder de la paraula. A més a més, col·labora en la Trobada de Contacontes de Penàguila, en homenatge a Enric Valor, o a les rutes de contacontes «Viatjant i llegint» de l'Alcoià i el Comtat, de què parlarem en aquest article.

Almudena Francés és autora d'un conte deliciós, *La rabosa malfaenera* (Andana) i coautora del manual *Escriu-me. L'art de narrar* (Bromera), un llibre molt recomanable per a fomentar la creativitat entre els joves, amb articles del novel·lista Silvestre Vilaplana sobre com escriure; del cantant Dani Miquel sobre música i escola; de la pedagoga Anna Ballester a partir dels tallers de poesia; de l'actriu Rosanna Espinós i la dramatització a l'aula; del professor Dani Climent en relació a ciència i literatura; i de l'escriptor Francesc Gisbert sobre els reptes de la literatura infantil i juvenil i el foment lector.

Però el cas d'Almudena Francés no és aïllat. És un símptoma esperançador, de fortalesa i bona salut. Els responsables dels plans de foment de la lectura n'haurien de prendre nota. El País Valencià pot presumir de narradores excel·lents, com ara Tània Muñoz (Castelló), Anna Canet (Gandia), Eva Andújar (València-Aragó), Rosanna Espinós (Alcoi), Rosa Fraj i Maricuela (Alacant), Mari Poppins (Dénia), Lorena Comín de la companyia teatral Disparatario (Argentina)... que ultrapassen fronteres i contenen arreu del domini lingüístic. I no oblidaren tampoc els noms de Blai Senabre (Altea), *el tio* Vicent (València), Lluís Abad (Petrer), Edu Borja (Benimaclet), Vicent Cortés (els Serrans), el Gran Jordiet, Xavi Carbonell, Óscar Lara, Vicent Camps, Rodamons Teatre, Llorenç Giménez, Carles Cano i tants altres.

Per primera vegada, el País Valencià té una nòmina de rondallaires professionals, i per professionals hem d'entendre l'aspiració de viure del seu ofici. No es troba aïllat, sinó que contacontes de tot el domini lingüístic català s'apleguen en actes com el Festival de la Paraula d'Agres, per on han passat Caterina Valriu, Sherezade, Mon Mas i molts noms del Principat i les Illes.

3. Tres trobades de contacontes del País Valencià

Entre tota l'efervescència de narració oral que viu actualment el País Valencià, destacaré tres actes d'anomenada, curiosament, al sud. En primer lloc, el «Festival de la Paraula». L'any 2018 va celebrar la cinquena edició. Es convoca sempre al voltant de la diada de Sant Josep, els dies festius del 18 i 19 de març, a les instal·lacions de la Granja Escola Riera d'Agres. Mentre que molts pobles viuen l'esclat de les Falles, en un llogaret de la serra de Mariola té lloc una trobada anual de contacontes. L'ànima Almudena Francés i un grup de narradors de tot arreu, al caliu del paradís arcàdic de la Granja Escola Riera d'Agres. Un bell racó de món, com diria Enric Valor, entre les muntanyes de la Valleta d'Agres, a la falda de la serra de Mariola, on els tallers, els concerts i les contalles ens capbussen en un univers màgic. Assistir al Festival de la Paraula és una experiència inoblidable, una tornada a la infantesa.

Fig. 1: Trobada de contacontes

Podeu consultar programa i calendari en la web de la Granja Escola Riera d'Agres www.rieradeagres.com.

La segona cita és la «Trobada de Contacontes i Homenatge a Enric Valor de Penàguila». Ja va per la sisena edició i se celebra el segon diumenge del mes de maig, cap al 12 o 13. És un acte obert al públic, on participen una mitjana de 300 o 400 persones, un públic divers, que acudeix per escoltar rondalles en un matí màgic. Animat i organitzat, des del primer any, per Francesc Gisbert i la Coordinadora pel Valencià, en col·laboració amb la Casa Rural Valor. Durant dues hores, el públic assisteix a una autèntica marató de contes a càrrec de vuit narradors en cada edició. Hi han passat Carles Cano, Llorenç Giménez, Anna Ballester, Jordi Raül Verdú, Joan Borja, Rosanna Espinós, Blai Senabre, Miquel Puig, Mercè Climent, Óscar Lara, Almudena Francés, Lluís Abad... La trobada naix de la col·laboració entre una entitat cívica, la Coordinadora pel Valencià (integrada en Escola Valenciana), una empresa particular, la Casa Rural Valor de Penàguila (batejada amb el nom de l'escriptor de Castalla i amb habitacions que porten el nom de sis rondalles valencianes) i un grup de rondallaires, folkloristes i escriptors.

El tercer acte va nàixer l'any 2017. És la «Fira de la Fantasia: Enric Valor i Castalla». Un homenatge anual, a l'escriptor i estudiós més emblemàtic dels valencians,

i alhora, una reivindicació de la força i identitat de les comarques del sud. El festival s'estructura en tres parts: una ruta teatralitzada pels carrers del barri antic, on es dramatitzen tres rondalles de Valor (en l'última edició «El mig pollastre», «La mare dels peixos» i «Les velletes de la Penya Roja»); una fira del llibre de la fantasia i de productes artesanals o gastronòmics relacionats amb l'imaginari valencià (titelles, samarretes, pins, música, pastissos...); i un concert infantil a la plaça del carrer Major, el carrer on va nàixer Enric Valor i on hi ha el projecte de la seua casa museu. El Festival va aplegar vora 500 persones, de totes les edats, en la primera edició. A més, es completa amb una jornada prèvia, enfocada als adults, amb conferències, presentacions de llibres o rutes literàries. Està organitzat per la Càtedra Enric Valor de la Universitat d'Alacant, que dirigeix Joan Borja, l'ajuntament de Castalla i diverses entitats cíviques de la comarca, el Centre Cultural Castellut i la Coordinadora pel Valencià.

4. *Salvem els monstres! La recuperació de la festa de «L'home dels nassos»*

El reviscolament de l'imaginari popular dels últims anys ha estat impulsat per escriptors i estudiosos com són Joan Borja (autor de *Llegendes del Sud*, Bullent), Víctor Labrado (*Llegendes valencianes*, Bromera), Francesc Gisbert (*Màgia per a un poble. Guia de creences i criatures màgiques populars*, Bullent) o el cantant Dani Miquel (sèrie de llibres CD *Musiquerías* i conte *La Maria no té por. Llibre dels espantacriatures*, Andana). És un projecte global, que uneix sinergies de diferents àmbits (música, literatura, teatre, biblioteques, escoles), en favor de la divulgació de les criatures fantàstiques de les rondalles valencianes, ben bé oblidades.

El cas més paradigmàtic d'aquesta croada de «Salvem els monstres» és la recuperació de l'home dels nassos. Fa deu anys, si haguéreu preguntat qui coneixia l'home dels nassos al País Valencià, la resposta hauria estat poc engrescadora. Es trobava en un seriós perill d'extinció. La vigència o el record del costum de buscar l'home dels nassos, el matí del 31 de desembre, restava en algunes illes, per les comarques de Castelló, la Safor, la Vall d'Albaida i l'Alcoià. Indici que, temps era temps, devia ser una creença generalitzada o, pel cap baix, molt més coneguda, i a poc a poc havia anat reculant.

L'home dels nassos és una presència de l'imaginari fantàstic que només s'hi deixa veure un sol dia de l'any. Segons la creença popular, té tants nassos com dies queden a l'any. A més a més, està dotat del do de la ubiqüitat, es fa present alhora, per llocs ben dispars. Sempre, això sí, seguint un ritual ancestral, prop de fondes, pensions, hotels, estacions o lloc de pas de viatgers. La iconografia popular no ens en dona massa detalls. Hi ha qui l'ha vist amb maleta, amb gavardina o amb barret d'ales. Allò inqüestionable és el costum d'enviar els infants, l'últim dia de l'any, a buscar l'home dels nassos. A Gandia, Bocairent i Ontinyent, dos localitats on la creença encara es manté viva, s'hi organitza una festa per anar a buscar-lo. A Ontinyent,

l'animadora és la contacontes Almudena Francés, amb l'inestimable col·laboració del cantant Dani Miquel. A més de la Safor i la Costera, la creença de l'home dels nassos s'estén per terres de Castelló. Potser, per influència de la gran festa que celebren a Tarragona, Catalunya i les Illes Balears. Siga com siga, l'home dels nassos, o el seu cosí, l'home de les orelles, com l'anomenen a Cocentaina, és un supervivent, un referent cultural. Ara té una cançó, a partir d'un poema de Víctor Labrado i la música de Dani Miquel, dins del llibre CD *Musiquerías. De por* (Andana):

També enguany, com cada any,
passat novembre, caigut desembre,
m'ha dit algú, que el trenta-u,
punt de migdia, quan és el dia
últim de l'any, un home estrany
potser vindrà i cantarà:
Jo sóc l'home dels nassos que vaig pertot arreu.
Viatjant de poble en poble i mai ningú no em veu.
«Cançó de l'home dels nassos», dins *Musiquerías. De por* (Andana).

Per a conèixer amb profunditat la riquesa de l'imaginari fantàstic valencià, cal tindre presents tres recomanacions: la primera, el vídeo «Monstruari», elaborat pels alumnes de disseny de l'IES Lluís Vives de València, que trobareu penjat en Youtube, un repàs exhaustiu i divertidíssim dels nostres monstres, vistos pels joves. En segon lloc, un clàssic, el conte il·lustrat *La Maria no té por. Llibre dels espantacriatures* (Andana Edicions), un èxit de vendes que ja forma part del món màgic dels infants. I en tercer lloc, l'obra teatral sobre els monstres valencians que representa la companyia teatral Disparatario, basada, precisament, en *La Maria no té por*. Tant l'obra teatral, com l'espectacle de carrer, la cercavila dels espantacriatures, són una delícia. I no convé oblidar la campanya anual «Espanta la por!», del Museu Valencià d'Etnologia. L'any 2018 hi van participar més de cent biblioteques de tot el País Valencià, per a programar activitats relacionades amb l'imaginari fantàstic per la festivitat de Tots Sants. Gràcies a iniciatives com les anteriors, els personatges de l'imaginari popular valencià, el Butoni, el Banyeta, la Quarantamaula, la bruija Pinta, la Bubota, l'Encantada, els Gambosins o l'home dels nassos tornen a ser coneguts i, sobretot, recuperen una imatge, cara i ulls.

5. El fenomen Dani Miquel i la música infantil

La música i la cançó són part essencial de la identitat dels pobles. Els que ara tenim entre vint i quaranta anys som la primera generació de valencians que va perdre la veu, que va deixar de cantar cançons populars. En la banda sonora de la nostra infantesa, sonaven Parxís, Teresa Rabal i Rosa León, però cap cantant en català. Amb una excepció: el Nadal. Nadal era l'única època en què escoltava i cantava música en

valencià, les nades. Això sí, a casa, res de ràdio o televisió. Durant els anys vuitanta i noranta, el panorama musical valencià es va oblidar de la música infantil. És cert que hi havia Paco Muñoz, ben bé un heroi en solitari, *La Pelitrúmpeli* d'Al Tall, Els Pabordets, les versions de Toni Mestre de les rondalles valorianes i alguna aventura més. L'esclat de grups de pop i rock dels noranta tardava a estendre's als més joves. Molts descobrirem la música en valencià a l'institut, amb Obrint Pas o La Gossa Sorda. La infantesa continuava oblidada, abandonada a la seua sort, com si no importara.

Hem patit una generació silenciosa, de pares i mares que no cantaven als fills en valencià, perquè no en sabien o els havien convençut que estava mal vist. Tot va canviar amb el nou segle. Gràcies a un nom, que a poc a poc, va provocar una autèntica revolució. Dani Miquel, el Cantacançons, va saber beure de la música tradicional valenciana, adaptar-la als nous temps i reformular-la des d'una concepció musical pròpia, el «Triquilisó». El resultat són cançons noves a partir de melodies «novelles», com proposà anys abans Gianni Rodari amb les rondalles, d'una qualitat i delicadesa sorprenents. Hui en dia, Dani Miquel és reconegut com un fenomen social d'èxit. Pocs són els menuts que no el coneixen, gràcies als concerts arreu del País Valencià i al suport de l'escola, gran aliada de la difusió de la música infantil. Els tres *Musiqueries* (Andana Edicions) són un èxit absolut. Però Dani Miquel no va nèixer del no res ni és producte de la fortuna o la improvisació. Li agrada comentar que és el Xesco Boix valencià i se sent orgullós de la seua escola, els anys que va passar en una de les companyies teatrals més emblemàtiques de l'animació infantil, Rodamons Teatre. Com també que la solidesa de *Musiqueries* no seria possible sense la gran colla de músics i artistes que Miquel ha anat aplegant, els Mamemimomusics. Persones com ara Josep Alcover, músic i mestre excepcional, Vicent Millo, cap de caps a la percussió, Àlvar Carpi i Rafa Solbes, insuperables a les cordes... Tots ells comparteixen la il·lusió de crear i tocar música infantil, màgica i de qualitat.

El català ha de tornar a guanyar el món de la infantesa, com a garantia de futur. Hem de guanyar l'escola, però també el pati, els jocs i les cançons. L'espai festiu. La revolució de Dani Miquel no podia oblidar un gènere aparentment menor, però de gran transcendència en l'imaginari i en la definició identitària dels infants com a membres d'una societat: les nades. *A Nadal, un pas de pardal* (Andana) és un CD que no hauria de faltar a cap llar, escola, supermercat o emissora de ràdio valenciana. Un collar de joies, de nades actualitzades, mudades i ben vestides, elaborades des del bon gust i l'ambició estètica. Els valencians necessitàvem actualitzar el repertori de nades, per recuperar un espai més d'on la llengua havia estat arraconada. És admirable la tasca que des de fa uns anys encapçala la Unitat de Normalització Lingüística de la Diputació de València. Fins ara, han editat tres CD: *Donem l'asquinaldo. Cançons populars del Nadal Valencià*, amb col·laboracions d'El Botifarra, Dani Miquel, Alimara, Urbàlia Rurana, Ximo Caffarena i diversos grups de tot el País Valencià; l'any següent, apostaren per la modernitat, i publicaren *Ara ve Na-*

dal. Una mirada actual al cançoner del Nadal, amb versions sorprenents de Tardor, Mox, Arthur Caravan, Svaters, Herba Negra, Gent del Desert, Lilit i Dionís, Andreu Valor, Mireia Vives i Borja Penalba, El Diluvi o Pau Alabajos; i enguany, completa la trilogia *El Nadal del poble*, amb col·laboracions de Musicants, Urbàlia Rurana, Carraixet, la Romàntica del Saladar, Botifarra, Mara Aranda o Tres Fan Ball. Tot un luxe. I no voldria oblidar-me d'un altre treball excel·lent, el llibre CD *Per Nadal, torrons*, d'Alimara i la Societat Coral El Micalet (Denes).

La música infantil valenciana, amb una arrel popular inqüestionable, comença a gaudir de bona salut. Una salut precària que cal consolidar. Dani Miquel i les *Musiqueries*, Rodamons Teatre i Petiteses, Rapsodes i En Ric Rap Rondalles, Rubén Suárez i Pugem amb globus, Marcel el Marcià, Bertomeu i El pirata Pataxula o Sensacionari, The Penguins, Ramonets, Trobadorets, El Rondaballs de Lluc i Almudena Francés, Marieta Ganduleta... són només alguns noms que haurien de ser habituals en la banda sonora de la infantesa.

En aquest sentit hem de remarcar l'última aportació de Dani Miquel a la recuperació de l'imaginari fantàstic. *De por* és un llibre CD que continua la línia consolidada per les tres *Musiqueries*. Una fita admirable per a la música infantil i per a la normalització de la llengua. La transmissió generacional de les cançons s'havia trencat, després que les famílies de ciutat deixaren de parlar i cantar els fills en valencià, per allò de la «finor». Era peremptòria una revolució que posara de moda cantar en valencià. Seguint el model de Xesco Boix, nord enllà, Dani Miquel va assumir el repte: popularitzar la música infantil, combinant tradició i modernitat. «La masereta», «La Maria no té por», «La princesa ratolina» formen ja part de l'imaginari d'una generació, gràcies als deu anys de *Musiqueries*. Un èxit que no s'improvisa.

Ara, en plena maduresa creativa, Dani Miquel ens ofereix *De por*. Un homenatge als personatges fantàstics valencians. Hi trobarem cançons dedicades a Al Tall i a Paco Muñoz, referents indiscutibles. I cançons que combinen, com Gianni Rodari als contes, històries velles amb tècniques modernes, llegendes i ritmes actuals, adobats pel triquilisó. *De Por* és la banda sonora de la imaginació de tot un poble, la música que fins ara no tenien els personatges de les rondalles valencianes. «Una de gegants» evoca Perot, Tombatossals, Arrancapins, la Mare dels Vents, el gegant del Romani, Rotlà o el forçut de Xixona. «El Caro» descobreix l'ésser meitat ocell, meitat home, que canta a les nits per les muntanyes de la Safor i de Mariola. «La Quarantamaula», coneix la por que «va per les teulades, agafant xiquets i pegant cudolades». «Jo no tinc por» i «El país dels oblidats» són altres cançons on retornen a la memòria l'home del sac, la bolangera, la Quarantamaula... Com diu la lletra «Qui perd els orígens, perd la identitat, això és una realitat. Potser els tenim molt lluny, potser els tenim davant, potser algú els està amagant. Ha arribat l'hora i ens hem de despertar, que junts els podem trobar: al País dels oblidats».

6. La ruta dels contacontes

Durant l'última dècada, hi ha hagut un interès constant per l'estudi etnopoètic i per la publicació de reculls de rondalles. No debades, som al punt d'inflexió. Al moment en què és a punt de desaparèixer l'última generació que ha conviscut amb la cultura popular, lligada al món rural i a una forma de vida que ben bé ha desaparegut. Des de la publicació de les *Rondalles valencianes* d'Enric Valor i de les *Rondalles de l'Alacantí i del Baix Vinalopó* de Joaquim González i Caturla, hi ha hagut un continuïtat d'estudis i reculls (vegeu Gisbert, 2017). El resultat és paradoxal: coneixem millor que mai l'herència rondallística, el corpus d'històries. I alhora, han deixat de narrar-se de forma espontània, s'ha trencat la transmissió generacional d'avis a néts, de pares a fills.

L'escola i el món editorial intenten recuperar l'imaginari. Cada vegada són més els mestres que conten rondalles a l'aula, com una part lúdica però també formativa de l'activitat docent. Almenys en primària. Però, l'imaginari no es pot reduir a l'àmbit escolar, ha d'amarar la resta d'àmbits de la vida. És amb aquest objectiu, el de traure les rondalles de l'escola, on havien quedat recloses, que naixen les iniciatives de les rutes de contacontes.

Es tracta d'un projecte per a programar rutes de contacontes inspirades en el nostre patrimoni rondallístic. Es busca un poble, tres o quatre escenaris interessants de la localitat i es convoca una ruta en què dos o tres narradors expliquen un parell d'històries en cada escenari (una plaça, un parc, una font...). Tant el públic com els rondallaires són itinerants, de manera que uneix la difusió rondallística al coneixement turístic. El projecte va nàixer fa cinc anys, quan es va organitzar una Nit de Contes a Beniarrés amb històries de por. Pensàvem que estaríem en família i seríem quatre gats i un grill, quan per a la nostra sorpresa, s'hi van aplegar vora dues-centes persones, de totes les edats i condicions. Això va revelar el gran potencial i poder de convocatòria de la paraula oral per a divulgar una part de la nostra identitat, el patrimoni rondallístic, i alhora, fer poble, fer actes culturals amb vocació multitudinària, més enllà dels iniciats i la gent del rogle. La prova és l'èxit d'assistència que tenen totes les rutes i que cada any, se'n convoquem més. A tall d'exemples, en l'última edició de contacontes de Penàguila s'aplegaren 400 persones, i la Nit de Contes al Castell de Cocentaina va superar els 500 assistents.

Les rondalles, fins fa poc, no tenien bona fama. Es consideraven coses del poble, insignificants davant la cultura acadèmica i les modernors mediàtiques. Cada vegada més, la cultura escrita és conscient que no hi té res a fer, sense una bona base oral i popular. Les rutes de contacontes aspiren a aplegar un públic divers, respecte a l'edat, el nivell cultural i la formació lingüística. A les rutes vénen iaïos i xiquets, mestres i treballadors, nouvinguts i autòctons, i moltíssima gent castellanoparlant que s'ho passa en gran escoltant i aprenent. Actualment, el projecte "Viatjant i Llegint" té dues branques. Una és la ruta de contacontes anual que, a l'estiu i la tardor,

Fig. 2: Un estiu de llegenda

es programa a la comarca de l'Alcoià i el Comtat, amb vora 4000 assistents entre 12 pobles. L'altra és el projecte «Rutes de contacontes». Pretén organitzar i consolidar un programa de rutes literàries i de contacontes en l'Espai Valor, les comarques centrals i el migjorn valencià. Aquelles comarques en què Valor situa o arreplega les seues històries, però extensible a tots els pobles que n'estiguen interessats. Una manera de vertebrar el territori és trobar referents i experiències compartides. Amb activitats amables i divertides, que no generen cap oposició i fan guanyar moltes simpaties. El 2017 s'han convocat rutes a localitats de tot el migjorn valencià: Ibi, la Romana, el Pinós, Novelda, Xixona, fins i tot a localitats castellanoparlants com

ara Bigastre. I també més al nord, a la Vall d'Albaida i la Safor. Es munten amb la col·laboració dels ajuntaments, de les mancomunitats i de les associacions locals i comarcals que defensen la llengua i la cultura.

Aquesta classe d'iniciatives només tenen èxit si es fan sumant esforços i unint sinergies. Sempre que es convoca una ruta ha de ser en col·laboració amb les associacions culturals del poble. També ajuda molt el col·lectiu de narradors orals. Tant els més coneguts i veterans com els nous estan encantats amb la iniciativa. I molt receptius. Durant els anys que el projecte va rodant i consolidant-se, han aparegut contacontes novells gràcies a les oportunitats que els han brindat. Persones que, al començament, preguntaven: «I què contem? Com ho farem?». Se'ls proposaven unes quantes històries, unes lectures recomanades i, a poc a poc, han adquirit un repertori considerable. Perquè una de les mancances que detectàrem és que hi havia narradors molt bons, amb dots excel·lents, però desconexors del patrimoni rondallístic. Ara fan animacions pel seu compte, en escoles, instituts i biblioteques.

És necessari potenciar «una escola de contacontes», de persones que coneguen i divulguen el patrimoni oral, mestres a l'aula, famílies a casa, animadors a les biblioteques... La formació, el contacte i l'intercanvi d'experiències entre els narradors orals, els estudiosos i els programadors culturals és bàsic i necessari. Si volem salvar la llengua, la cultura i la identitat, hem de tindre clar que va tot junt, en paral·lel. Salvar «els mots», que deia Espriu, implica salvar moltes altres coses. Els pobles, com potser les persones, tenen una ànima, i és una ànima de paraules, unida a una llengua, a unes vivències i a una cultura compartida que s'ha d'actualitzar contínuament, per enfortir-la i reviscolar-la. La paraula és l'arma més poderosa i accessible que tenim per a reeixir en la normalització cultural, i ha de ser ara, o mai.

BIBLIOGRAFIA

BORJA, J. (2005): *Llegendes del sud*, Picanya, Bullent.

GISBERT, F. (2008): *Màgia per a un poble*, Picanya, Bullent.

– (2013): *La Maria no té por. Llibre dels espantacriatures*, Alcúdia, Andana.

– (2014): «Pròleg», dins Jordi Raül VERDÚ, *Això era una volta*, Catarroja, Perifèric, p. 11-20.

– (2016): «L'herència de la rondallística», *Una història de la literatura infantil i juvenil valenciana*, Alzira, Bromera.

– (2017): *Escriu-me. L'art de narrar*, Alzira, Bromera.

LABRADO, V. (2007): *Llegendes valencianes*, Alzira, Bromera.

MIQUEL, D. (2018): *Musiqueries. De por*, Algemesí, Andana.